

Leizarragarengan *-ra* eta *-raten* erabilerari buruz

Mirari IGARTUA

Bi hitzño

-(e)ra/-(e)rat bereizketaren arrazoina Mitxelenak argitu zuen aspaldisko, Leizarraga eta Intxausperekin adibidez baliatuz, mendebaldeko *-(e)ra/-(e)rantz* bikotearekin parekatu zuelarik. Ikus *BAP* 35:3-4 (1979), 577. Egin zitekeen, horren osagarri, aditzen azterketa, hobeki esan, aditzen "erregimenaren" azterketa, Leizarragaren testuan, urrutira gabe. Mirari Igartua andereñoari adierazi nion eginkizuna eta berak oso ederki burutu.

Esan beharrik ez, puntu honetazko ikerketa ez da horrenbestez agortu. Azter daitezke beste zenbait aditz, *arriatu*, adibidez, eta ikusiko dugu, agian, *ethorri*-k bezala beti *-(e)ra* eskatzen duela:

"Guero arriua cedin Ephesera". Act. 18,19.

"eta hurrengo egunean arriua guentecen Samosera". Act. 20,15.

Beste sailean, *embarcatu*-k *-(e)rat* eskatzen du, abiagunea bideari atxikiagoa delarik, izan ere, helmugari baino:

"Eta gu vncira ethorriic embarca guentecen Assosera". Act. 20,13.

E. Knörr

Lan honen helburua "*-ra*", "*-rat*" formak, Leizarragaren obran, zein aditzekin eta zein zentzurekin agertzen diren, aztertzea da. Horretarako *Testamentu Berriaren* lehendabiziko tomoa, ebangelioen liburua, erabili dut.

"*-ra*" eta "*-raten*" erabilerari buruzko iritzi desberdinak jaso ditut zenbait idazleren obratan ikus daiteken bezala. Horrela Lafitte jaunak bere *Grammaire Basquen* zera dio:

Adlatif.- La désinence "rat" est très souvent réduite a "ra"; beaucoup d'auteurs ne voient pas de différence de sens entre les deux formes; pourtant "banoa Pariserat" veut dire: "je vais à Paris", sans retour, et "banoa Parisera": "je vais à Paris", simple aller et retour.

Lafittek, gelditzean ala ez gelditzean jartzen du desberdintasuna. Esan daiteke denboran jartzen duela diferentzi hori.

Azkuek, bere hiztegian, hauxe dio:

"rat" es el mismo "ra" con significación más restringida, como de detención en el lugar al que se va. Casi equivale a "radino", "ragino": "hasta".

Ithurrik, bere *Grammaire Basquen*, Axular eta Leizarragak azken -t ezabatu egiten zutela dio, eta ez du aipatzen forma bien arteko desberdintasunik.

Au suffixe de l'adlatif, L., A., etc., suppriment souvent la t final.

Gèzek, Lafittek dioen antzeko zerbait esaten digu.

Il est dit de direction quand il indique mouvement vers un lieu, mais pour en revenir promptement ou ne faire qu'y passer; ex.: je vais à l'église (faire une petite prière), *elizala banoa*; Il est dit de changement quand il indique mouvement vers un lieu pour s'y établir, ou du moins y faire un séjour; ex.: je vais à l'église (pour assister à tout l'office), *elizalat banoa*.

Txillardegik zera dio bere *Euskal Gramatikan*:

Zenbait lekutan diferentzia egiten da: "herrira joan": han ez gelditzekotan; "herrirat joan": han gelditzekotan.

Ez ditut gainerako iritziak jaso nere asmoa Leizarragak forma hauek nola erabiltzen zituen aztertzea izan da eta, ez lan teoriko bat egitea.

Leizarragarengan, neurri batetan behintzat, espazioa agertzen da nagusi "ra" edo "rat" formen artean aukeratzeko momentuan; "ra" leku konkretua adieraziz, eta "rat" "norantz" zentzuarekin. Honek esplikatu luke zergatik agertzen diren forma biak "joan" eta pareko aditzekin, eta zergatik ez den "etorri" aditzarekin "rat" forma agertzen.

Esan dugun bezala "joan" aditza bi formekin agertzen da. Honen arrazoia zera litzateke: "ra" formak destino-leku konkretua adieraziko luke, eta "rat" forma, aldiz, "norantz" zentzuaren adierazle izango litzateke.

Bi zentzu hauek, "ra" toki konkretuaren adierazle eta "rat" "norantz" zentzuarekin, ondoko adibide hauetan ikus daitezke:

- S. Mateo 28,16 Baina hameca discipuluac ioan citecen Galilearát, mendira.
 S. Marcos 6,45 ...eta aitzinean ioan eraci itsassoaren berce aldera Bethsaida alderat.
 S. Juan 11,54 ...baina ioan cedin handic desertuaren aldeco comarcarát, Ephraim deitzen den hirira.

"Etorri" aditzak, aldiz, toki konkretua eskatuko luke ez bait da behin ere "rat" formarekin agertzen aztertua izan den liburuan. Adibide hauetan, beste guztietan bezala, "ra" forma da Leizarragak erabili duen forma:

- S. Mateo 2,1 ...Çuhurrac Orientetik ethor citecen Ierusalemera.
 M. 2,21 ..., ethor cedin Israeleco lurrera.
 M. 2,23 Eta hara ethorririk...
 M. 3,13 Orduan ethor cedin Jesus Galileatic Jordanera...
 M. 3,16 ...eta haren gainera ethorten...
 M. 8,14 Eta Iesusec Pierrisen etchera ethorririk,...

S. Mateoren ebangelioan agertzen diren gainerako adibideak ondorengo kapitulu eta bertsikuloetan aurki daitezke: 3,7; 8,28; 9,23; 9,28; 10,13; 10,34; 12,9; 12,28; 13,36; 13,54; 14,34; 15,29; 15,39; 16,5; 16,13; 16,28; 17,24; 21,1; 21,23; 21,19; 21,32; 22,4; 23,35; 23,36; 26,36; 26,40; 26,45; 27,33; 28,9; 28,11.

- S. Marcos 1,14 ...ethor cedin Iesus Galileara...
 M. 1,29 ...ethor citecen Simonen eta Andriuen etchera...
 M. 3,20 Eta ethor citecen etchera...
 M. 4,22 ...baina canpora ethorri behar da.
 M. 5,1 Eta ethor citecen itsassoaren berce aldera, ...
 M. 5,2 ...bertan aitzinera ethor zequiön...

Eta gainerako adibideak: 5,38; 6,1; 6,31; 6,48; 6,53; 7,31; 8,10; 8,22; 8,27; 9,14; 10,1; 10,46; 11,12; 11,15; 11,27; 14,10; 14,16; 14,32; 16,2.

- S. Lucas 1,35 ...Spiritu saildua hire gainera ethorriren dun...
 L. 1,65 Eta icidura ethor cedin aldiri hetaco gucién gainera.
 L. 2,27 Hura bada ethor cedin Spirituaz mouituric templera.
 L. 2,51 ...eta ethor cedin Nazarethera.
 L. 3,3 Eta ethor cedin Jordanaren inguruco comarca gucira.
 L. 4,16 Ethor cedin bada Nazarethera.

Eta gainerako adibideak: 8,7; 14,1; 15,6; 19,5; 19,43; 21,26; 21,34; 22,40; 22,45; 23,33; 23,42; 24,1.

- S. Juan 1,11 Beretara ethorri içan da...
 J. 3,19 ...ecen Arguia ethorri da müdura...
 J. 3,20 ...eta ezta arguira ethorten...
 J. 3,21 ...ethorten da arguira...
 J. 3,22 Guero ethor cedin Iesus bere discipuluequi Iudeaco lurrera.
 J. 4,5 Ethorten da bada Samariaco hiri Sichar deitzē den batetara.

Gainerako adibideak: 4,45; 4,46; 4,47; 4,54; 5,24; 6,14; 6,23; 6,24; 6,25; 7,34; 7,36; 7,45; 8,2; 9,39; 11,30; 11,32; 11,38; 11,43; 11,56; 12,1; 12,12; 12,18; 12,27; 12,46; 13,6; 14,23; 16,7; 16,28; 18,3; 18,4; 18,37; 19,17; 19,33; 19,39; 20,1; 20,2; 20,3; 20,4.

Esan dugun bezala "joan" aditza bi formekin agertzen da toki konkretua edo "norantz" zentzua eman nahi zaion arauera.

"joan" aditza "ra" formarekin

- S. Mateo 8,18 ...mana citzan discipuluac ioan litecen berce aldera.
 M. 8,31 ...permetti ieçaguc urdalde hartara ioaitera.
 M. 8,32 ...Hec bada ilkiric ioan citecen urdaldera.
 M. 14,25 Eta gauären laugarren veillán ioan cedin hetara Iesus.
 M. 15,17 ...sabelera ioaiten dela...
 M. 16,21 ...ecen behar çuela ioan Ierusalemara...

Gainerako adibideak: 17,27; 18,12; 20,4; 20,7; 21,2; 25,9; 25,46; 26,14; 26,18; 26,32; 28,7.

- S. Marcos 1,35 ...eta ioan cedin leku desertu batetara...
 M. 1,38 Orduan dioste goacen hurbilengo burguëtara...
 M. 6,32 Ioan citecen bada leku desertu batetara uncián appart.
 M. 6,46 ...mendira ioan cedin...
 M. 9,43 ...gehenara ioan adin...
 M. 7,30 Eta ioan içan cenean bere etchera...

Beste adibideak: 11,2; 14,13; 16,7; 16,15.

- S. Lucas 1,39 Eta iaiquiric Maria egun hartan ioan cedin mendietara...
 L. 2,41 Eta ioaiten ciraden haren aita-amac urthe oroz Ierusalemara.
 L. 4,14 Eta haren famá ioan cedin inguruco comarca orotara.
 L. 4,42 Eta arguitu cenean ilkiric ioan cedin leku desertu batetara.
 L. 6,12 ...ioan baitzedin mendira othoitz eguitera...
 L. 7,11 Eta guertha cedin biharamuncan Iesus ioaiten baitzen Naim deitzen cen hirira.

Gainerako adibideak: 9,12; 9,56; 15,13; 16,30; 19,30; 24,13; 24,24.

- S. Juan 1,43 Biharamunean Iesus ioan nahi içan cen Galileara...
 J. 4,8 Ecen haren discipuluac ioan içan ciraden hirira.
 J. 4,28 ...eta ioan cedin hirira...
 J. 6,1 Guero ioan cedin Jesus Galileaco itsassoaz berce aldera.
 J. 6,17 ...ioaiten ciraden itsassoaz berce aldera...
 J. 10,40 Eta ioan cedin berriz Iordanaz berce aldera...

Gainerako adibideak: 11,8; 11,31; 11,46.

“Joan” aditza “rat” formarekin

- S. Mateo 2,20 eta ioan adi Israeleco lurrerat...
 M. 9,7 Orduan iaiquiric ioan cedin bere etcherat.
 M. 10,5 ...Gentilitarat etzoaztela...
 M. 14,15 ...burguëtarat ioanic...
 M. 15,21 Eta ilkirik handic Iesus ioan cedin Tyreco eta Sidongo comarquetarat.
 M. 21,33 ...eta camporat ioan cedin...

Gainerako adibideak: 22,5; 25,14; 25,15; 26,30; 28,16.

- S. Marcos 6,36 Eyec congit, inguruco herrietarat eta burguëtarat ioanic...
 M. 6,45 ...ioan eraci itsassoaren berce aldera Bethsaida alderat.
 M. 7,24 Eta handic iaiquiric ioan cedin Tyreco eta Sidongo comarqueterat...
 M. 12,1 ...eta camporat ioan cedin...
 M. 13,34 Hala da nola camporat ioan licen guiçon batec...
 M. 14,26 Eta canticoa erranic ioan citecen Oliuatzetako mendirat.
 S. Lucas 2,3 Eta ioaiten ciraden guciac scributan iartera batbedera cein bere hirirat.
 L. 2,15 ...hetaric Aingueruac cerurat ioan ciradenean...
 L. 5,25 ...ioan cedin bere etcherat...
 L. 9,53 ...ceren haren beguithartea baitzen Ierusalemerrat ioaiten cenarena.
 L. 9,57 ...Iauna, iairreiquiren natzaic norat-ere ioanen baitaiz.
 L. 17,11 Eta guertha cedin hura Ierusalemerrat ioaiten...
 S. Juan 3,8 ...baina eztaquit nondic heldu ez norat ioaiten den.
 J. 4,3 ...eta ioan cedin berriz Galilearat.
 J. 4,43 ...eta ioan cedin Galilearat.
 J. 7,33 ...guero banoa igorri nauënanat.
 J. 7,35 ...Norat haur ioaiteco da,... ala Grecoën artean barreyatuac diradenetarat ioaiteco da...
 J. 8,1 Baina Iesus ioan cedin Oliuatzetaco mendirat

Gainerako adibideak: 8,14; 8,21; 8,22; 11,54; 12,35; 13,3; 13,33; 13,36; 14,4; 14,5; 14,12; 14,28; 16,5; 16,10; 16,16; 16,17; 16,28; 21,18; 11,7.

“Egotzi” aditza behin bakarrik agertzen da “rat” formarekin. Dirudienez aditz honek ez luke “norantz” zentzua onartuko. “rat” formarekin agertzen den adibide bakarra salbuespen gisa hartuko genuke. Hona hemen agertzen den adibide hau:

- S. Lucas 14,35 ...baina camporat egoizten da hura.

Gainerako adibide guztiak, lehen aipatu dugun bezala, “ra” formarekin azaltzen zaizkigu. Zenbait adibidetan “campora” hitzarekin agertzen delarik.

“Egotzi” “-ra” formarekin

- S. Mateo 4,6 ...egotzac eure buruä beherera...
 M. 4,18 ...egoizten çutela sarea itsassora.
 M. 5,29 ...eta eztadin hire gorputz gucia egotz gehennara.
 M. 5,30 ...eta eztadin hire gorputz gucia egotz gehennara.
 M. 7,6 ...eta eztitzaçuela egotz, çuen perlác urdén aitzinera.
 M. 7,22 ...eta ezitugu hire icenean deabruac egotzi campora.

Gainerako adibideak: 8,12; 8,31; 9,33; 9,34; 10,1; 10,8; 12,24; 12,26; 12,27; 12,28; 13,42; 13,50; 15,17; 17,19; 18,26; 18,29; 21,12; 22,13; 25,30.

- S. Marcos 1,34 ...eta anhitz deabru campora egotz ceçan...
 M. 1,39 ...eta deabruac campora egoizten cituen.
 M. 3,11 ...haren aitzinera bere buruäc egoizten cituztén...
 M. 3,15 ...eta deabruén campora egoizteco.
 M. 3,22 ...eta deabruén princearen partez deabruac campora egoizten cituela.
 M. 3,23 ...Nolatan Satanec Satan campora egotz ahal deçaque.

Beste adibide guztiak: 4,26; 5,22; 5,33; 6,13; 7,25; 7,26; 9,17; 9,22; 9,28; 9,38; 9,42; 9,45; 9,47; 11,15; 14,35; 16,9; 17,17.

- S. Lucas 4,9 ...egotzac eure buruä hemendic beherera.
 L. 4,29 Eta iaiquiric egotz ceçatē hura hiritic campora...
 L. 4,35 ...Eta deabrua hura artera egotziric...
 L. 5,8 Eta hori ikussiric Simon Pierrisec egotz ceçan bere buruä Jesusen belhaunetara...
 L. 5,12 ...bere buruä beguitharte gainera egotziric...
 L. 8,28 ...egotz ceçan bere buruä haren aitzinera...

Gainerako adibideak: 8,41; 8,47; 9,40; 9,49; 11,14; 11,15; 11,18; 11,19; 11,20; 12,5; 13,32; 15,15; 17,2; 17,16; 19,45; 20,12; 20,15.

- S. Juan 9,35 Ençun ceçan Iesusec nola egotzi ukan çuten hura campora
 J. 11,32 ...egotz ceçan bere buruä haren oinetara...
 J. 12,31 ...orain mundu hunetaco princea egotziren da campora.
 J. 12,42 ...Synagogatic campora egotz litecen beldurrez.
 J. 15,6 ...egotzia da campora chirmendua beçala... eta çura egoizten.
 J. 21,6 ...Egotzaçue sarea unciarē escuineco aldera...
 J. 21,7 ...eta egotz ceçan bere buruä itsassora.

Beste zenbait aditzekin ere aipatutako bereizkuntza gertatzen da.

“Itzuli” aditza “-ra” formarekin

- S. Mateo 10,13 ...ezpada, çuen baquea çuetara itzul bedi. (12,44; 27,60)
 S. Lucas 2,39 ...itzul citecen Galileara, bere Nazaretheco hirira. (4,14; 7,10; 8,39; 10,6; 17,31; 24,33; 24,52)
 S. Juan 14,18 ...itzuliren naiz çuetara.

“Itzuli” aditza “-rat” formarekin

- S. Mateo 21,18 Eta goiceä hirirát itzultzē cela... (24,18)
 S. Marcos 13,16 Eta landán datena ezalbeiledi guibelerat itzul...

- S. Lucas 1,23 bere etcherát itzul baitzedin... (1,56; 7,44; 10,22; 10,23; 12,36; 22,61; 23,28)
 S. Juan 7,52 Eta itzul cedin batbedera ceĩ bere etcherát. (20,10; 20,14)

“Behatu”, aditz hau “norantz” zentzuarekin agertzen da gehienetan, beraz, “-rat” formarekin. Gauza bera esan dezakegu “altxatu” eta “goititu” aditzei buruz.

“Behatu”, “altxatu” eta “goititu” aditzak “-ra” formarekin

- S. Mateo 7,3 Eta cergatic behatzen duc eure anayaren beguico fitsera...
 S. Marcos 11,11 ...eta gauza gucietara inguru behaturic... (8,8; 12,14)
 S. Lucas 6,10 Eta hetara gucietara inguru behaturic... (1,48; 9,17)
 S. Juan 13,25 Bada harc Iesusen stomaquera behaturik...

“Behatu”, “altxatu” eta “goititu” aditzak “-rat” formarekin

- S. Mateo 14,19 ...beguiac cerurat goitituric... (19,26)
 S. Marcos 6,41 ...beguiac cerurát althaturic... (3,5; 7,34; 8,33; 10,21; 10,27; 16,19)
 S. Lucas 9,16 ...cerurat beha cegoela benedica citzan hec. (6,20; 9,62; 18,13; 20,17; 24,51)
 S. Juan 17,1 ...eta goiti citzā beguiac cerurát... (1,42; 13,22)

Beste zenbait adibide agertzen dira aditz hauekin: “eraman” “ilki”, “ibili”, “sartu”, “erori”, “ekarri”, “igorri”, “ezarri”. Dena den esanguratsuenak azalduztzat emango ditugu ohar hontan agertzeko zerrenda luzeegia izango bait zen aditz eta adibide guztiak osatuko luketena.

Leizarragaren *Testamentu Berritik* ateratako adibideak aztertu ondoren aterá daiteken datu zehatzena hau litzateke: zentzua hartu behar dela kontutan, aditzaren zentzu espaziala, “-ra” eta “-rat” formen arteko bereizkuntza egin nahi denean. Ez da, beraz, aditza aukera markatzen duena, aditzak adierazten duen ekintzaren muga espaziala baizik.

BIBLIOGRAFIA

- AZKUE, R.M. *Diccionario Vasco-Español-Francés*. Facsimilea. La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbo 1969.
 GÈZE, L. *Éléments de Grammaire Basque*. Hordago. Donostia 1979.
 ITHURRI. *Grammaire Basque*. Facsimilea. Hordago. Donostia 1979.
 LAFITTE, Pierre. *Grammaire Basque*. (3. argitaraldia). Elkar. Donostia 1979.
 LEIZARRAGA, Joannes. *Testamentu Berria*. Facsimilea. Hordago. Donostia 1979.
 TXILLARDEGI. *Euskal Gramatika*. Ediciones Vascas. Bilbo 1978.